

„ОТБЛИЗО И ОТДАЛЕЧ“ ОТ СИМЕОН

ХАДЖИКОВСЕВ. С., Изд. Български писател, 1982. 276 с.

И новата книга на Симеон Хаджиковсев „Отблизо и отдалеч“ затвърждава впечатлението за неговите бързи и ярки критически рефлексии, за умението му да следи отблизо литературния процес, да бъде винаги в крак с новите моменти в него. В някои отношения тя се роде по конструкция и проблематика с книги като „Поезия, проза, критика“, „Проза и време“, „Патриотизъм, партийност, творческо вдъхновение“ или „Критически пристрастия“, „През погледа на критика“, „Критически делници“, в които бяха показани едни от най-интересните и проникновени наблюдения на Хаджиковсев върху днешния литературен делник. Съвременно с това показва и някои нови тенденции и плодотворни търсения, очертава с още по-голяма широта и обхватност тънките му прозрения, острата наблюдателност върху явленията, върху завоеванията на отделни автори.

Още в първия раздел на книгата „Процеси в съвременната проза“ изпъкват двете статии „Типология на съвременния български разказ“ и „Проблеми на съвременната българска новела“. Освен няколко изследвания на Михаил Василев върху българския разказ, както и на изтъкнати литературоведи като Г. Цанев, Р. Ликова и др., почти никой от по-младите критици не се е спирал подробно, с нужната авторитетност и сериозност върху развитието на късите белетристични жанрове, традиционни за нашата литература. През последните години с развитието на романа без съмнение нараства и интересът към него, появили се и такива плодотворни изследвания като тези на Т. Жечев и Б. Ничев, които показваха на високо съвременно равнище убедителното анализиране на особеностите на жанра и неговите завоевания в прозата ни. Висторико-литературен план Елка Константинова и Кръстьо Кулумджиев разгледаха състоянието на разказа и повестта, предимно в първите години след Девети септември и непосредствено след Априлският пленум на ЦК на БКП от 1956 г. Но през последните петнадесетина години разказът и новелата претърпяха осезателни изменения и в това отношение Симеон Хаджиковсев вярно улавя редица характерни моменти. Ценното при него е, че той смело и бързо се ориентира в потока от книги, намира онези

творби, които наистина дават възможност да се проследи новата тенденция, да се покажат редица интересни моменти. Заслужават внимание например тенденцията към миниатюризиране на разказа, която вешо и с разбиране Хаджиковсев е посочил в първата си статия. Или предпочитанието на някои белетристи към формите на сатиричната гротеска, появяването на хумористичната новела, разглеждани във втората статия. Веднага личи, че критикът не се движи по повърхността на тематичния обхват. Задълбочено, с нужния усет той забелязва редица автори и техни творби, които се налагат през последните години. Хубаво е и това, че Хаджиковсев не робува на установените вече ценности, много често той изследва млади прозаици, техните търсения и по този начин има възможност наистина да открие новото, което тепърва кълни и ще дава плодове.

Във втория цикъл, озаглавен „Прелиствайки златните страници“, авторът на сборника е включил някои от своите най-нови изследвания върху класически произведения. Но и тук той не върви по пътя на утвърденото, спира се върху образи и творби, които са го развълнували, които са го накарали да се върне отново към тяхната самобитност и художествено проникновение. В някои от тези изследвания на Хаджиковсев личи ясно културата, активната му мисъл, възната и находчива критическа инвенция. „В „Съдбата на мечтателя“ той се спира на мястото и ролята на Раковски в нашата литература, но наред с познатите и утвърдени вече преценки Хаджиковсев засилва редица свои наблюдения и изводи. Например сравненията между Раковски и Христо Ботев, отлично намерената връзка между двамата поети. Заслужава внимание подходът на критика, който убедително насочва към своите наблюдения, изтъква със сериозна аргументираност изводите си: „И все пак тази несполучена поема заслужава по-видно място в историята на българската литература. Както изгубените „Анали“ на римския поет Квинт Ений са били творчески образец за шедьовъра на Вергилий „Енеида“, „Отлъчение...“ на Раковски е образец на младия Ботев при написването на поемата „На прощаване“. Този неоспорим факт е подчертан дори в заглавието на Ботевата поема, чийто пълен текст е „На прощаване в 1868 г.“, по подобие на заглавието у Раковски. Сходна е и психологическата ситуация в двете творби — разочарованис-

то на поета от разминаването с върховната цел: за Раковски — посрещането на руските войски на Балкана; за Ботев — преминаването в поробеното отечество с четата на Филип Тотю. В „Отлъчие...“ Раковски въвежда за първи път в новата българска поезия мотива за жертвоготовността за освобождението на народ и родина.“

Живото развълнувано слово, завладяващият емоционален усет проличават и в статии като „Романтични черти в ранната проза на Йовков“, „Скиталецът с чиста душа и шедро сърце“, „Поезията на Теодор Траянов“, „Николай Лилиев — поет на песенната болка“. Симеон Хаджикосев е чужд на скановното, наукоподобно анализиране. С нескривано вълнение той открива примамливия свят на всеки от разглежданите автори, докосва се до малко изследвани черти в тяхното творчество, обръща внимание на творби, които често са оставали извън погледа на литературни историци и критици. Прелиствайки златните страници от нашата литература, критикът с отговорност и желание да види непознатото тръгва към всеки автор. Например, когато пише за Петко Тодоров в „Скиталецът с чиста душа и сърце“, той посочва: „П. Тодоров е единственият белетрист около началото на века, който с лекота свързва две несъединими наглед начала — урбанистичната проза и рустикалното повествование (идилията). Нашата критика не е изтъкнала досега тази особеност на наторела му и е склонна, общо взето, да подценява разказите му на градска тематика. А „Тайна“, „Мишка“, „Няма вече...“, „Мечти“, „Дядо Матей“, „Песен“ и др. са предвестници на една нова насока в белетристиката ни, получила най-ярък израз в творчеството на Г. Стаматов, Г. Райчев, и Й. Йовков. При това не става дума за някакъв механичен сбор от тенденции, за творческа несамостоятелност или еkleктичност, а за един изключително богат творчески натюрел, който сам създава началото на плодотворна традиция.“

Подобни наблюдения изпъкват и в проникновения портрет на Теодор Траянов, написан с истинска вещина и познаване на поезията му. Също така, когато пише за Лилиев, Хаджикосев отново се домогва до някои свои наблюдения, до интересни хрумвания и съпоставки: „Характерен за късия Лилиев е един мащабен символ, който се среща и в творчеството на Дебелянов — образът на гората, — възпеление на смъртта и успокоението. По твърде сложен път е внушил този символ Дебелянов в стихотворението си „Гора“. Никой от българските изследователи обаче не е обърнал внимание, че в подобен аспект интерпретира темата и Лилиев. Неговото стихотворение е по-избистрено и целеустремено, образът на гората е шрихриран чрез съвсем конкретен детайл, поетът говори от първо лице и разкрива мисълта си в последния куплет.“

За майсторството на критика да прави точни и подробни съпоставки, да извежда на-

блюденията си с нужната прецизност и солидна подготовка говорят и сравнителните типологически изследвания „Павле Фертигър“ и „Серафим“, както и „Ангелът от Шартър“, от Далчев и „Ангелът от Юга“ от Рилке. Температурното вникване в отделната творба, завидната аналитична способност и тънкия финес на наблюденията издават у Хаджикосев рядката дарба да бъде проникновен тълкувател, да съпребивава мотиви и човешки съдби, да бъде истински ценител на словото, а не студен регистратор, сух и декларативен тълкувател. И още нещо, което познаваме от неговите книги „Молиер“, „От Данте до Елюар“, „Българският символизъм“ — познаването на чуждата литература, особено френската, руската, немската, му дава възможност да прави смели аналогии, да сравнява, да буди живи действени асоциации. Последният раздел „Из френската литература“ е аргумент в това отношение, също допринася за изясняването на редица интересни моменти от развитието на поезията или „новият роман“.

В центъра на критическите изследвания са и днешни автори. В своите белетристични профили Хаджикосев разглежда постиженията на Емил Манов, Вера Мутафчиева и Атанас Наковски. Може да се каже, че това са едни от най-задълбочените очерци за тяхното творческо развитие, за търсенията и завоеванията им. Авторы с извоювани постижения, понякога те са имали и своите отрицатели, но като цяло книгите им ги наложиха през последните години сред най-активно мислещите и пишещи белетристи. Симеон Хаджикосев и в тези литературнокритически портрети намира своя подход, налага размишления и оценки, които, каквито ги възражения да бъдат, уважителни. Особено за Емил Манов и Атанас Наковски той е казал неща, които, струва ми се, от никой друг техен критик досега не са казвани.

Също така и впечатленията за отделни книги (това са разгърнати отзиви и рецензии) са изказани с нужната сериозност, още повече, че критикът е обърнал внимание на автори, които не са сред любимците на критиката — Герчо Атанасов, Атанас Мандаджиев, Пламен Цонев, Петър Алипиев и др. Положително е това, че Хаджикосев не пренебрегва отделните сполуки, преодолява инерцията на общоприетото мнение, спори или утвърждава с увереност и с искрено желание да изпъкват наистина физиономичните търсения. За книгата на Пламен Цонев „Орфей Прорицателя“ той изтъква редица аргументи, които показват своеобразието на тази книга, нейния оригинален замисъл. Благодарение на своите широки познания същевременно изразява и несъгласия с някои тези, изтъква личното си отношение и разбиране.

Книгата на Симеон Хаджикосев „Отблизно и отдадал“ бележи важен момент в развитието на критика — в нея са намерили отражение редица от най-добрите му страни, като същевременно с това изпъква и богатата палитра

на неговото перо и виждане. Все по-уверено авторът свързва съвременните тенденции в нашата литература с търсенията в днешната европейска литература, плодотворно изтъква общите насоки, както и онези различия, които определят националното своеобразие на нашите поети и писатели. Задълбоченото вглеждане в редица творби — от класиката и настоящето, е позволило на Хаджикосев да покаже зряло критическо майсторство, да очертае насоките на своите бъдещи изследвания.

Стефан Коларов

**БЪЛГАРСКАТА ЕМИГРАНТСКА
ИНТЕЛИГЕНЦИЯ В РУМЪНИЯ ПРЕЗ
XIX В. от ЕЛЕНА СЮПЮР. Отг. редактори
И. Конев и Н. Жечев. С., БАН, 1982**

Неслучайно книгата на Елена Сюпюр, сътрудничка при Румънската академия на науките, събуди интерес в нашите научни среди. Тя засяга един актуален въпрос — въпроса за същността, мястото и значението на българската интелигенция в този небивал национален взрив, който се нарича Българско възрождение.

Отличителна черта на тази интелигенция още в условията на нейното зараждане е, че тя в голямата си част се създава вън от България — в Румъния, Русия, Цариград, Сърбия и на Запад. Като изтъква този факт, Елена Сюпюр се спира на нейните особености — от какви среди произхожда тя, какъв е броят ѝ, какви са нейните специалности и занимания, каква е зависимостта ѝ от България и Румъния — страната, в която се учи, работи и живее. И тези нейни особености тя разкрива с помощта на един съвременен метод на изследване, почиващ на факти и статистика.

Първата част на книгата ѝ обхваща теоретическите проблеми на темата. Тук в четири глави тя разглежда формирането на българската емигрантска интелигенция на румънска територия, нейната социална типология, дейност, занимания и културни институти. Авторката се е опитала да превъзмогне някои клиширани постановки, подчинени на схеми за историческото развитие, които не всякога отговарят на истинското положение на нещата и замъгляват представата ни за стимулите на това развитие в цялата му широта и дълбочина. Явно е, че при марксистеската разработка на общите положения в историографията не са взети под внимание някои моменти. Един от тях е ролята и значението на интелигенцията през епохата на Възраждането. И не само това. На нас днес не ни е необходимо само знанието, какво е съдържанието на това понятие. Днес вече не е необходимо сравнителното изучаване на характера, ролята и значението на тази буржоазна прослойка в Юго-източна Европа през казания период. И на първо място, както личи от предлагания труд,

изследването на взаимовръзките между българската емигрантска интелигенция и румънското общество, тъй като те са уникални по своя характер.

Проникването и създаването на българската интелектуална общност в Румъния не е случайно и спорадично явление. Това е едно сложно и динамично движение, което се заражда и развива в пределите на един век. Установяването ѝ там, връзките ѝ с румънската интелигенция и останалите емигрантски среди в страната — гръцка, полска и албанска, — допринасят за националното възрождане на българския народ, за неговото оформяне като отделна нация, която да се появи отново на европейската сцена, за да заеме мястото си между другите народи.

Авторката подчертава необикновената бързина, с която се утвърждава като че ли „излязла от нищото“ тази толкова жизнена среда, заедно с нейните институти — училища, читалища, театър, вестници, революционни комитети. Тя е необикновена не само защото се ражда така бързо и се развива така динамично, но и защото бележи една дълбока, коренна промяна на духовния живот на българина, на неговите стремежи и културни хоризонти.

Изследвайки интелектуалната среда, в която се развиват двете съседни държави, Елена Сюпюр взема под внимание политическите отношения между двете страни, равнището на тяхната култура през дадения период, сходствата и различията в начина на мислене, в мирогледа и начина на живот, даже и националната специфика на двата народа, изтъква класовите отношения, политическите и идейните борби. Без това не бихме могли да разберем истинския характер на тези взаимоотношения. Тя търси и намира онзи момент на съприкосновение, който събужда и вдъхновява за влияние или съпротивление — във всеки случай, за взаимодействие. Създава се общност в интелектуалната среда на двата народа, на почвата на историческата съдба и политическите задачи.

Висшето образование по думите на авторката е характерно за българската емиграция в Румъния доста по-рано от 1830 г., след която чак го откриваме в България. Тя отбелязва любопитния факт, че българската интелигенция в Румъния получава това образование не само в румънските средни и висши училища, но най-често идва в страната, след като е получила образованието си навън. Възпрепятствана да работи в родината си, където османската административна система не предвижда нито юридически, нито финансово каквито и да е културни институти освен основни училища, тя се отправя към своята северна съседка с оформени вече социални и политически възгледи, свързани с културно-политическите движения в Русия и Европа. Тя идва през Цариград, Атина, Белград, Одеса, Москва, Виена, Лайпциг, Прага, Загреб. В Румъния тези млади хора получават съчувствие и условия за развитие, а и самите те влияят върху